

Beszprémy Katalin

Tájegységek–kézműves mesterségek–korok és stílusok IV (Alföld)

NSZFI
NEMZETI SZAKKÉPZÉSI
ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZET

A követelménymodul megnevezése:

Népi kézműves vállalkozás működtetése

A követelménymodul száma: 1004-06 A tartalomazonosító száma és célcsoportja: SzT-013-30

TÁJEGYSÉGEK–KÉZMŰVES MESTERSÉGEK, KOROK ÉS STÍLUSOK IV. (ALFÖLD)

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Olyan megbízást kapsz, melynek témája egy alföldi vendéglátó hely berendezése! Tanulmányozd a különféle táji specifikus emlékanyagot, hogy minél hitelesebben tudj megfelelni a feladatnak!

Ismerd meg a társszakmák néprajzi tájegységen belüli stílusközpontjainak emlékanyagát, forma és motívumkincsét is!

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

Az A népi kézműves számára, bármilyen mesterség képviselője, fontos alapismeret a magyar nyelvterület nagy tájainak népi kézműves kultúrájának megismerése. Ezek az ismeretek segítenek abban, hogy az alkotó biztos kézzel, tudással és ízléssel forduljon forrásként paraszti hagyományaink felé, tudja, hogy az általa felhasznált formák, díszítmények mely tájakról, korokból származnak, új tervezés esetén ne következzen be stílustörés a felhasznált stíluselemek között. Épp ezért fontos, hogy napjaink kézművese is tisztában legyen egy-egy tájegység, stílusközpont forma és díszítmény világával, mely természetesen nem csak tájegységenként, de koronként is változást mutat. Fontos továbbá, hogy alpműveltség szinten a népi kézműves ismerje a rokonszakmák táji jellemzőit is, mivel a további munkák során megvalósuló esetleges közös munka alapja ez lehet.

A magyar nyelvterület tájegységei kézműves hagyományainak ismerete olyan alapvető tudás a kézműves számára, mint az anyanyelv ismerete

ALFÖLD NÉPMŰVÉSZETE

Magyarország népe és némileg a külföldiek is úgy ismerik az Alföldet, mint a "legmagyarabb" tájat. Az Alföldnek ilyen híre a XIX. században alapozódott meg. Itthon Petőfi Sándor és a magyar nemzeti megújulás irodalma fedezte fel szépségeit, – a költők a síkság szabad távlataiban az áhított szabadság jelképét látták. Külföldön ugyanez az időszak irodalma tette ismertté a "pusztát", romantikus képet festve nádasairól, lóháton száguldó pásztoraikról. A néprajzkutató ehhez hozzáfűzheti, hogy az Alföld a közepe a magyarlakta területeknek, s a magyar parasztság legnagyobb tömegei is itt élnek. A magyarság mellett a kunok, jászok telepedtek meg itt, akik idővel identitásukat megőrizve, de beleolvadtak a magyarságba. Más a helyzet a békési szlovákság esetében, akiket a török hódoltság után telepítettek be nagy számmal. A békési szlovákok nyelvüket és identitásukat napjainkig megőrizték és őrzik ma is.

A természeti adottságok mellett a történelem volt az Alföld társadalmát, kultúráját formáló erő. Valamennyi magyar táj közül az Alföld arculatán hagyta a legmélyebb nyomokat a török megszállás. Északi, keleti peremvidékei kivételével akkor pusztultak el a középkori kis falvak, s alakultak ki a nagyhatárú, népes parasztvárosok. Az alföldi lakosság túlnyomó része parasztvárosokban, óriásfalvakban lakott, társadalmuk paraszti–polgári irányt vett. A földek megművelése érdekében emiatt alakult ki a tanyarendszer, melyek eleinte csak a mezőgazdasági munkák idején szolgáltak lakóhelyül.

A XVIII–XIX. század a nagy gabonakonjunktúrák kora volt. Ekkor alakult ki egy az alapvonásaiban meglepően egységes alföldi parasztkultúra, mely meghódította nem csak a más vidékről érkező telepeseket, de erősen hatott a környező tájak parasztságára is.

Az Alföld a népművészet kibontakozásában is előtte járt az ország számos vidékének. A régi alföldi hímzések, cserépedények, festett bútorok visszafogott díszítésmódja, formái az országban általánosnak mondható nemesi divathoz igazodtak. Ugyanakkor korán bekövetkezett itt a népművészet visszavonulása a táji vonásokat összemosó polgári ízlés elől. Mintegy ketté vált a tárgyi világ alakulása: az öltözködés és lakásbelső városias irányba haladt, míg a fazekasság, bőrből készült viseleti darabok, szűrők területén a legerőteljesebb, legegényibb változatokat hozták létre.

A városiasodó átalakulásban előrehaladó alföldi kultúrára ugyanakkor a régies vonások szívós megőrzése is jellemző, mégpedig az óriásfalvak és mezővárosok határaiban extenzív módon, szabad ég alatt folyó pásztorkodás által. Itt szarvasmarhák, lovak, juhok tízezreit legeltették. E nyájak őrzői, a népes pásztori rend lett leghűbb megtartója az alföldi parasztság nagy múltú hagyományainak. Mindez meglátszik öltözetükön, szerszámaikon, énekeiken, ősi hiedelmeiken is.

ÉPÍTKEZÉS

Az Alföld kultúrájának ellentéteiről vall parasztságának építkezése is. Nem csak a falvakban, de a városokban is a lakosság egyszerűen építkezett, mely egyrészt magyarázható a táj adottságaival – kő, fa nincs a vidéken, vagy csak szűkösen – de oka az, hogy a lakosság többször menekülni kényszerült. Ebből következik, hogy a hódoltság előtti ásatásokból ismert cserépkályha típusok helyét az egyszerűbb, sárból tapasztott kemence foglalja el.

Az Alföld parasztházaira a sárépítkezés jellemző. A **"rakott" vagy "fecskerakásos" fal** úgy készül, hogy megtaposott, polyvával, szalmával elkevert sarat villával, csomónként rakják fel, s a falat száradás után ásóval vágják egyenesre. Vert fal esetén az agyagot két deszkalap közé döngölik s a falat verik keményre. Igen elterjedt volt még a vályogfal, mely vályog téglából készült. Vízjárta vidéken gyakori volt, hogy a ház vázát cölöpökből alkották meg, a falát vesszőből fonták, vagy nádból állították, s mindkét oldalról sárral tapasztották. Így a víz csak a házak falát mosta el, a víz elvonulta után csak újra tapasztani kellett azt. /**Paticsfal.**/

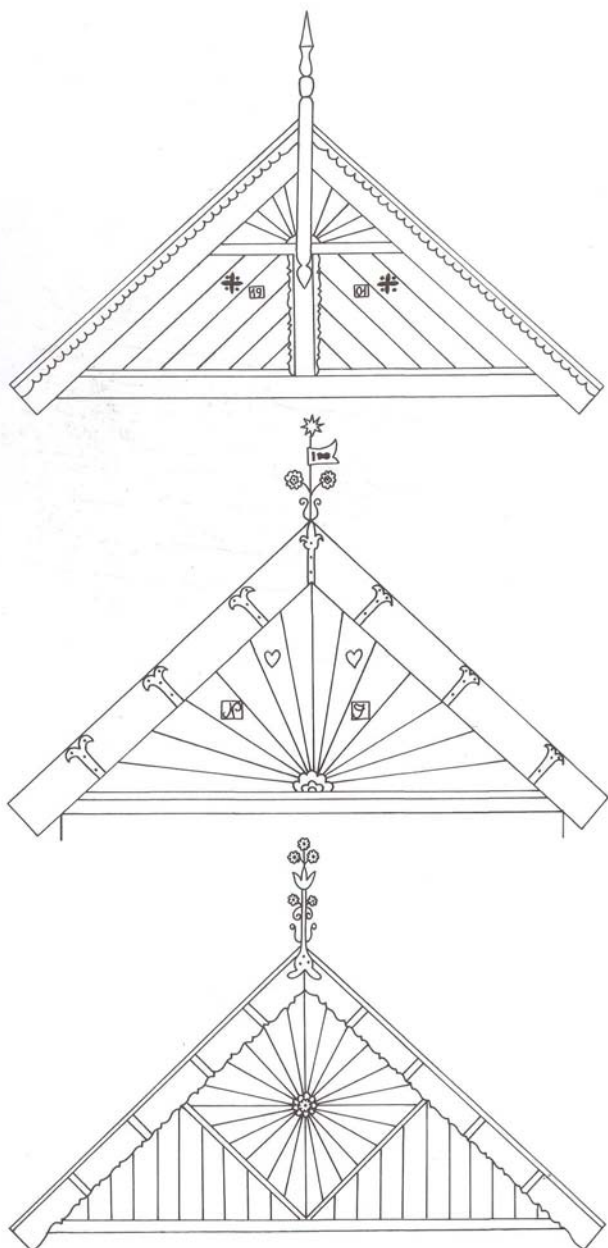

1. ábra. Hajdúsági ház, Hajdúnánás¹

Néhány évtizede még falusi templomok is álltak, melyeknek a fala vesszőből volt fonva (Tákos).

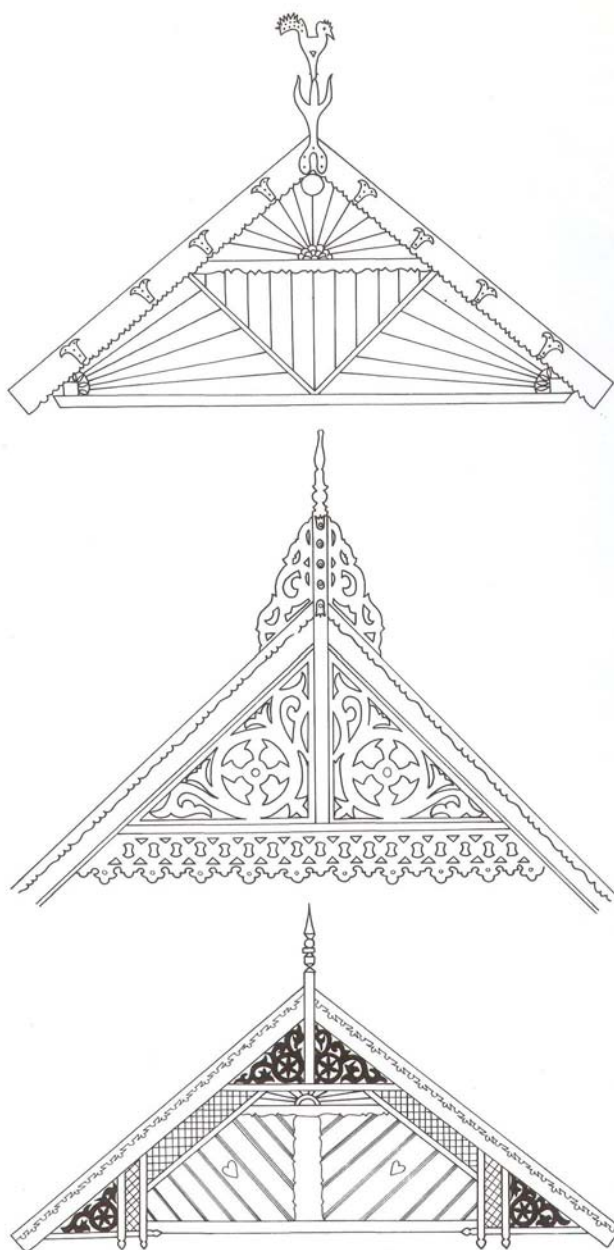
A régies épületek teteje nádból, vagy zsuppból (rozsszalma) készült. A házak díszítését az oromfal deszkáinak változatos díszítményei (istenszöm, napsugaras díszítés, de elterjedt az oromfalak különböző módon áttört szellőzőnyílásának divatja is, kereszt, kehely, rozetták, félholdak) alkották. Az ablakokat festett fa, vagy vastáblákkal zárták.

¹ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

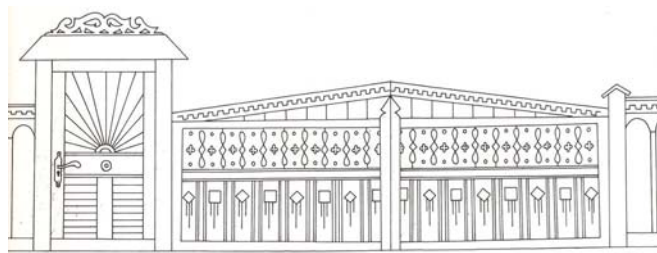
2. ábra. Háztetők Püspökladányból²

² Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

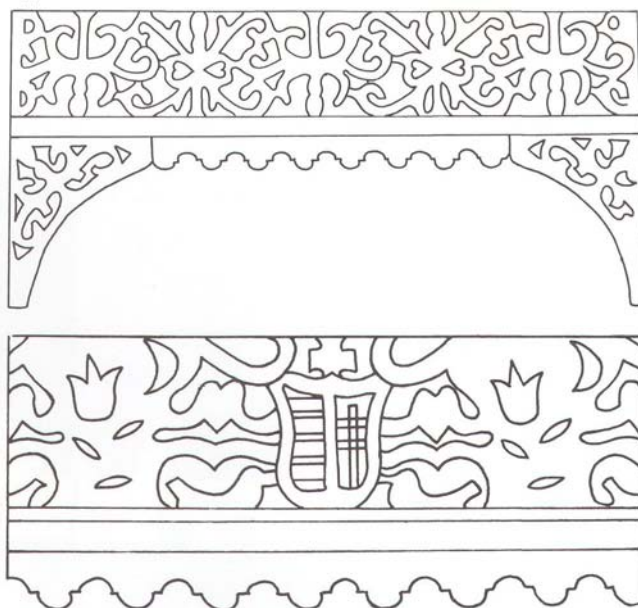

3. ábra. Házoromzatok Püspökladányból³

³ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

4. ábra. Utcai kis és nagykapu Püspökladány⁴

5. ábra. Fűrészelt deszkadíszítések Püspökladány⁵

⁴ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

⁵ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

6. ábra. Parasztház napsugaras díszítéssel Hódmezővásárhely⁶

A szelement tartó ágasfát, s a kapufélfákat, "kapubálványokat" faragással díszítették, véséssel cifrázták. Gyakran faragták rá a gazda nevét, és a készítés évszámát. Díszesek lettek maguk a kisajtók és a kapuk is. A ház csinosága a gazda jómódjáról, szorgalmáról tanúskodott.

Az alföldi paraszti építkezés stílustörekvéseit talán legjobban a Tisza-vidéki házak tornácain követhetjük nyomon. A tornác a hagyományos tájolás szerint a ház napos oldalára esik, árnyékol, az udvarra néz, szinte a ház egyik helyiségének számít. Paprikatermő vidékeken itt szárogatják füzérekben a paprikát. A tornác fölé nyúló tetőt fa rudak, fa oszlopok tartják. A XIX. század elején a nemesség ekkor eluralkodó klasszicista építészeti stílusát oly módon vette át a parasztság, hogy ezeket a fa oszlopokat szalmával tekerték körül, majd betapasztották. Ez a paraszti klasszicizmus sokáig maradt jellegzetes vonása az alföldi falvak és mezővárosok építkezéseinek. Külön érdemes megemlíteni a békési tornácok, házormok fűrészelt fa díszítményeit is.

HÁZBELSŐ

Az alföldi parasztházakban az utóbbi századokban az asztalos által készített fenyőfa bútor vált uralkodóvá, háttérbe szorítva a korábban házilag készített vagy háziiparosoktól vásárolt bútordarabokat: bükkből vagy tölgyből ácsolt ládákat, keményfa székeket. A fában szegény vidék keményfa bútorból behozatalra szorult, bár voltak kisebb körzetet ellátó famegmunkáló háziiparosok, ácsolt láda készítőik is. Ezeknek az ácsolt ládáknak díszítményük archaikus, karcolozott geometrikus díszítésű volt, hasonlóan az ország többi helyén megmaradt ácsolt ládákhöz.

⁶ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

7. ábra. Ácsolt láda, Szentes⁷

Az ácsolt láda nem csak az egyetlen középkori örökség a bútorok területén. Bár az utóbbi nemzedékek idején a "parádés," "címeres", vagy "tisztá"szobába bekerültek egyre újabb, polgári divatú bútorok, sőt gyári darabok is, a lakószobákban, vagy a ház egyéb helyiségeiben a berendezési tárgyak jó része századokon át megőrzött formákat örökített át. Ezek közé tartoznak a gyékénnyel, szalmával, vagy kukorica csuhéjjal kötött középkorias formájú székek, ágyak (dikók). Az ilyen székeknek néha még a fa szerkezetük mintázata is régies, vésett, vagy poncolt (azaz vasmintázattal díszített).

⁷ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

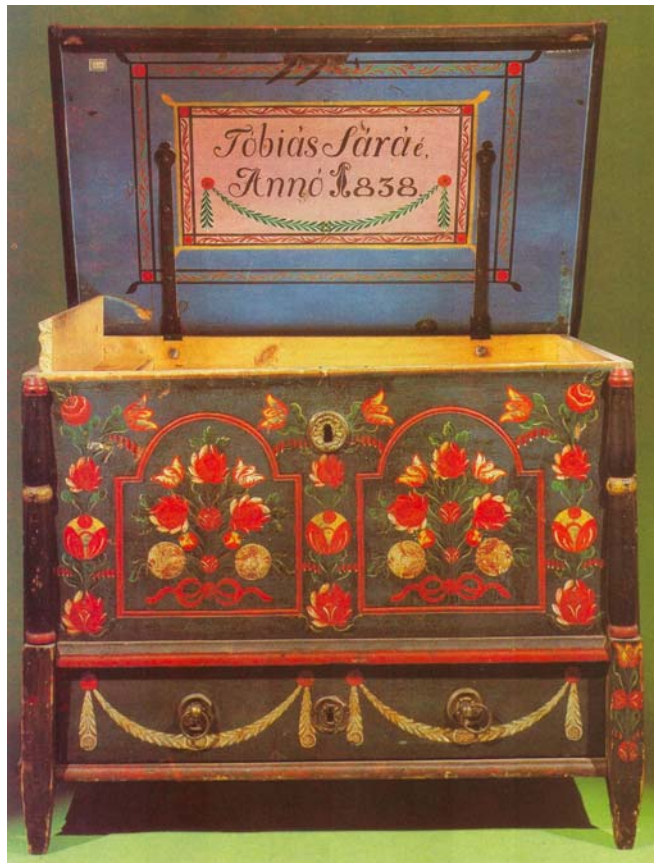
8. ábra. Lécvázas karosszék csuhéfonatú üléssel, Hódmezővásárhely⁸

A középkor emléke az asztalos készített tárgyakon is továbbél. Így öröklődött tovább a csúcsíves templomokból, nemesi otthonokból parasztházakba került fali tékák ajtajának jellegzetes rácsozása, amely azután az Alföldön padhátakra, karosszékekre is átkerült.

A paraszti bútorok festett díszítésébe a történeti stílusok, a reneszánsz öröksége a templomi festésből származott át. Ezek a mesterek bútorfestést is vállaltak, a templomi mennyezetek, karzatok, szószékek mintáit ládákra, ágyakra, padokra is átfestették. A stallumok áttört, reneszánsz ízlésű oromzata, és a szószék koronák bonyolult faragványai viszont a tiszántúli áttört bútorok kialakulását befolyásolták. A középkorból öröklődött látásmód, a számtalan módon Magyarországra érkező újkori hatások minden készítőhelyen más arányban ötvöződtek, mindenütt másban mutatkozott meg a helyi közösség ízlést megkötő ereje, más ponton tört utat az újítás szelleme. Míg a XVIII. században még érezhető az útkeresés, a XIX. század elejétől már érett formában megmutatkozik egy-egy település lokális stílusa.

⁸ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

A hódmezővásárhelyi műhelyekben készült bútordarabok voltak talán a legszebbek. Sötétkék alapon piros a fő szín. A sárgának jóval kisebb a szerepe, a fehérek csak apró foltokban csillognak, és szinte teljesen háttérben maradnak a zöldek. Ez a mintakincs is a helyi templom kiváló ízlésű festéséből vezethetők le.

9. ábra. Menyasszonyi láda, Hódmezővásárhely⁹

⁹ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

10. ábra. Gondolkodó szék, Hódmezővásárhely¹⁰

¹⁰ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

11. ábra. Falitéka, Hódmezővásárhely¹¹

¹¹ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

12. ábra. Falitéka Makó¹²

13. ábra. Sarokpad, Makó¹³

¹² Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

14. ábra. Tornyoság, Makó¹⁴

¹³ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

¹⁴ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

15. ábra. Faragott hátú szék, Hajdúböszörmény¹⁵

¹⁵ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

16. ábra. Faragott hátú székek, Debrecen, Kismajsa¹⁶

17. ábra. Mennyezetes ágy, Debrecen¹⁷

¹⁶ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

¹⁷ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

FAFARAGÁS, SZARU ÉS BŐRMUNKA – PÁSZTORMŰVÉSZET

A pásztorok használati tárgyai a jószág őrzésének, a legeltetésnek, az állatok gondozásának, és egy sajátos, a falusi közösségből ideiglenesen kiszakadt társadalmi réteg, a pásztorság pusztai életmódjának eszközei voltak.

E tárgyak egyik köre a mindennapi munka eszközei: juházkampók, pásztorbotok, ostorok, csengők, pergők, kolompok, kürtök, másikba pedig a falusi otthontól távoli pásztorélet kellékei, só és fűszertartók, borotvatartók, ívó kürtök, kulacsok, kések, bicskák, pásztorkésziségek, edénytartó kutyagerinc, valamint a viseleti darabok, melyek egy része hálólhelyül is szolgált (suba).

A fában szegény Alföldről kevesebb faragott tárgyat őriztek meg a gyűjtemények, mint az ország többi részéről. Sokkal inkább elterjedtek a csontból, szaruból, bőrből készült tárgyak.

A pásztorélet tárgyai jórészt azokból az anyagokból készültek, amelyeket a pásztor szűkebb környezetében talált. (fa, bőr, csont, szaru, szőr). Egyes nyersanyagok (bőr, szaru) feldolgozása során a pásztorok általában az iparosok (tímár, szűcs, fésűs) eljárásait alkalmazták, szerszámaik is jórészt tőlük származtak. A használati tárgyak készítéséhez sem értett egyformán minden pásztor. Egy-egy tárgyféléiségnek messze földön híres specialistái voltak, akik első sorban fizetségért látták el társaikat a szükséges eszközökkel. A pásztoreszközök készítése során az egyes faragópásztorok generációk szakmai tapasztalatát, mesterségbeli tudását, forma és motívumkincsét örökölték.

A pásztorok tárgyainak csupán egy része volt díszített. Voltak ünnepi és hétköznapi tárgyak. Amikor a pásztoreMBER ünneplőbe öltözve templomba, búcsúba, vásárba, vagy városba ment, elővette alkalmi dohányszacskóját, kampóját, botját. A tárgyak e két csoportjának erőteljes kettéválása a XIX. sz. közepétől figyelhető meg, amikor a népművészet más területen is virágzásnak indult.

Fából készültek a különféle juhászbotok, kampók, melyek vége ólomból, ónból, rézből volt öntve. Szintén fából, faragva, vagy berakással díszítették az ostorok nyelét, de fából készültek a bárányszacskók, rovászbotok, borotvatartók is.

A szarutárgyak a lőportartók, kürtök, ívókürtök, fűszertartók, rühzsírtartók voltak, melyeket karcolással, "választóvízzel" sárgítva díszítettek.

18. ábra. Pásztorbotok¹⁸

¹⁸ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

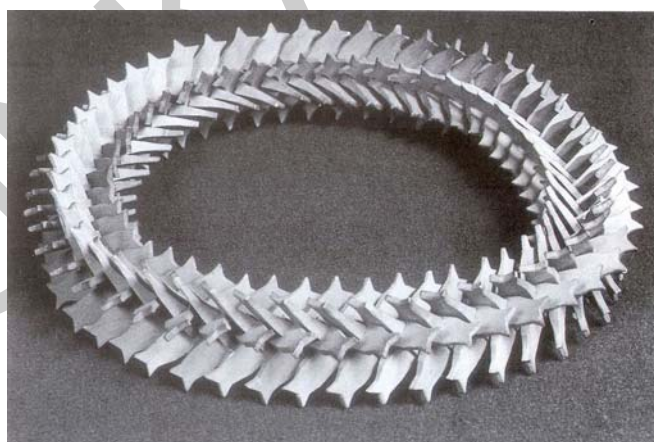

19. ábra. Kanászbalta féंबरakással¹⁹

¹⁹ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

20. ábra. Lőportartó szaru²⁰

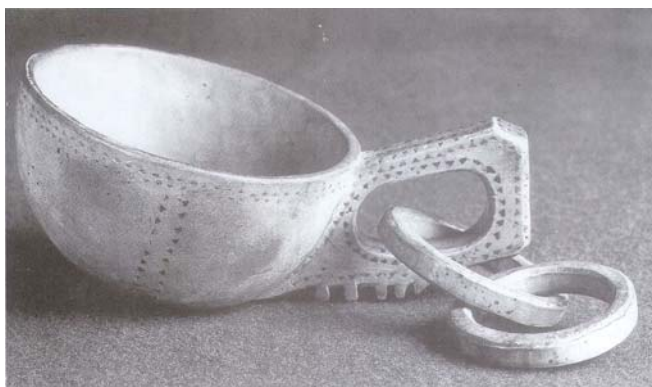
21. ábra. Bográcstartó kutyagerinc²¹

²⁰

Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

22. ábra. Ivócsanak²²

23. ábra. Ivócsanak²³

²¹ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

²² Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

²³ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

24. ábra. Rühzsírtaró²⁴

A bőr megmunkálása is beletartozott a pásztorok tudásanyagába. Bőrből készültek az övbe akasztható pásztorkészletek, dohányzacskók, erszények, bugyellárisok, ostorok.

FAZEKASSÁG

Az alföldi fazekasközpontok messze vidéken híresek voltak, főleg a mázas cserépféléknek voltak mesterei. Az ország más területein sehol sem készült ilyen sokféle, változatos, magas művészi színvonalú kerámia. Az alföldi edénykészletben is továbbéltek régies formák, mint az egész ország területén ismert párosfazék, s a karra fűzhető pereculacs. Ezek bronzkori, vaskori elődei ásatásokból is előkerültek. A Duna–Tisza közti bő szájú korsókban, melyek mázatlan falára széles ecsettel festették a piros mintázatot, középkori ízlés élt tovább. A legutóbbi korok mázas alföldi stílusának kiinduló pontját a XVI–XVII. századi reneszánsz és török indítatásban kereshetjük. E területen terjedt el leginkább a karcolt és írókázott dísz.

Az alföldön tűzálló agyag nem található. Tűzálló főzőfazékkal, mázatlan korsóval felföldi, erdélyi fazekasok látták el a lakosságot.

²⁴ Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

Az Alföld legnagyobb fazekasközpontja **Hódmezővásárhely** volt. A fazekasok a város három, egymástól távol eső részében dolgoztak, s az idők folyamán eltérő forma és mintakincset alakítottak ki. Az egyik városrész –Csúcs– társadalmilag is elkülönülő fazekasai voltak a "fehéredényesek" vagy "kékesek", akik fehér alapon kékkel mintázott fajanszos hatású edényeket készítettek. A többiek hűek maradtak a hagyományossá vált zöld, sárga és barna árnyalatokhoz.

A fazekasokat az általuk korongolt edények jellegzetes színe alapján nevezték "fehéredényeseknek", "kékeseknek", "tarkásoknak", vagy "zöldeseknek".

Hódmezővásárhelyre leginkább a tálasság volt jellemző, de emellett boros, pálinkásedényeket, kulacsokat és butellákat is készítettek.

Hódmezővásárhelyen, Mezőtúron, de az Alföld több fazekasközpontjában is készítettek mázatlan, feketére füstölt edényt. A feketeedények gyártása azonban csak két helyen folytatódott korunkig: Nádudvaron, ahol a régebben igen kedvelt kavicsal dörzsölt mintázás maradt meg, és Szentesen, ahol később az egész edényfelületet fémesen fényesre csiszolták.

Mezőtúr a korsós munkák legfőbb központja volt. A túri vásár országos híré volt, a nagy mezővárosban sokféle mesterség fejlődött ki, céhek alakultak, elsőként a fazekasoké. Eleinte a mázas edény korai szakaszában főleg zöld edények készültek Mezőtúron, ami mellett fennmaradt továbbra is a mázatlan munka, néhány család vörös- mások fekete korsót égettek. Az új formák mellett – pálinkának való butykoskorsó – a nemzedékről nemzedékre történő a színezés és díszítés változása ellenére a régi formakincset is megőrizték.

Az 1870-es évektől a túri edény alapszíne többnyire sárgás. Ebből az időszakból rengeteg túri edény – korsó, kanta, butykos, szilke, boroskancsó, tál, kétfülű nagytál maradt fenn, mely utóbbira jellemző, hogy a külsejére írták a mintát, falra függesztve a konyha díszé lett.

Debrecen szintén híres fazekasiparának múltját a XV. századtól lehet nyomon követni. Az itt készült edényeket vásárolta az egész környék, ha egyházuk számára úrasztali kancsót akartak rendelni. Jó híre volt a debreceni vörösre és feketére égetett cseréppipának is. A pipakészítők cserép csigacsinálókat is gyártottak.

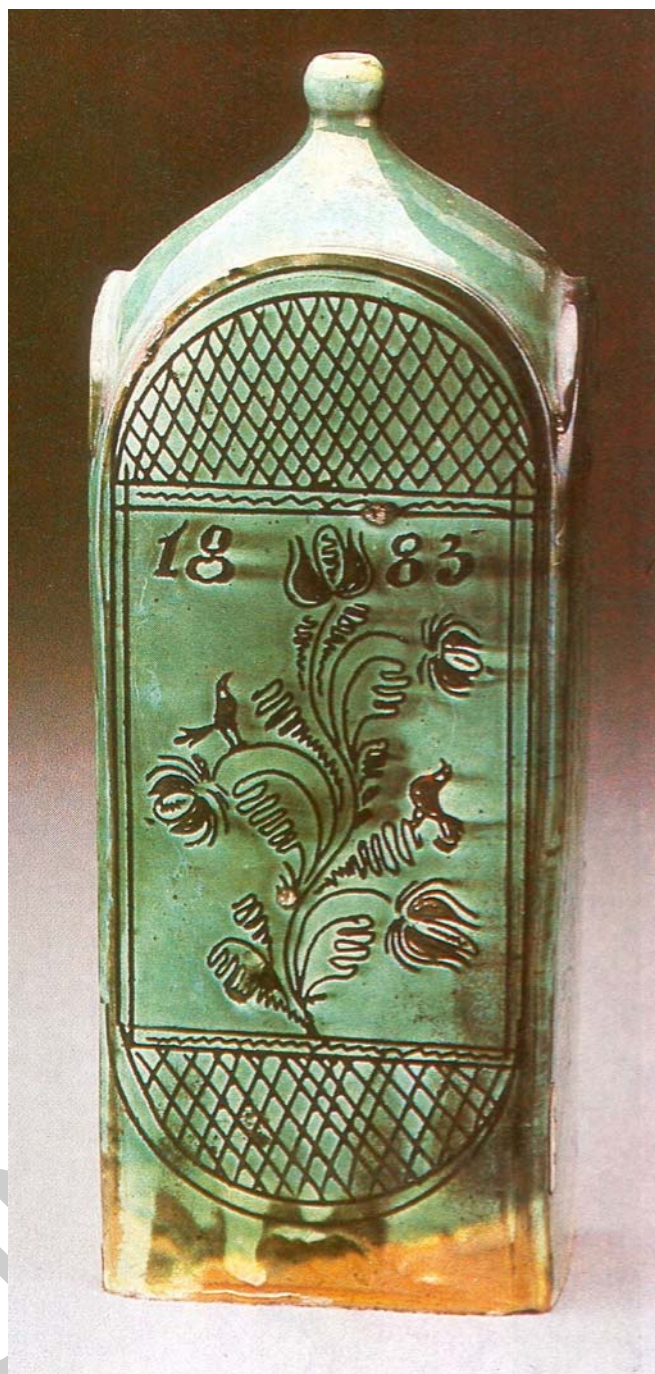
Az alföldi ólomázas kerámia talán **Mezőcsáton** virágzott ki legszebben. E kis észak-alföldi mezővárosnak tucatnál alig több céhen kívül álló "kontár" fazekasa a jeles alkotók egész sorát adta, köztük Rajczy Mihályt, a Miska-kancsók nagy mesterét. Mezőcsáton a meghatározott forma, mintakészlet, a hagyományos színskála ellenére érvényesülhetett az egyéni alkat, személyes művészi elképzelés. Mezőcsát Debrecentől kapott jelentős ösztönzést művészete elindulásához, Tiszafüreden viszont mezőcsáti mester honosította meg a díszes, mázas edények készítését. A számos átvett elem ellenére Tiszafüred hamarosan megtalálta a maga sajátos kifejezési módját. **Tiszafüred** hamar nagyobb műhellyé nőtt, több mestere, szélesebb vásárlóközrete volt.

Tiszafüreden a mezőcsáti elemek testesebbé váltak, vastagabbá a keretezések, az ellentétek pedig hangsúlyozottabbak. A mázas füredi folyóedény összetétele a következő: tál-tányér-szilke-köcsög. A bornak, pálinkának való mázas edények barátságból, vagy rendelésre készültek. Jellemző, hogy míg a mezőcsáti edények felirata komolyak ünnepélyesek, a füredieké tréfásak, vaskos rigmusúak.

25. ábra. Butykos korsó, Debrecen²⁵

²⁵ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

26. ábra. Butella, Hódmezővásárhely²⁶

²⁶ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

27. ábra. Pálincás butella, Tiszafüred²⁷

²⁷ Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

28. ábra. Pálinkás butella, Mezőcsát²⁸

²⁸ Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

29. ábra. Pálinkás butella, Hódmezővásárhely²⁹

30. ábra. Tál, Mezőcsát³⁰

²⁹ Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

³⁰ Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

31. ábra. Csigacsináló, Debrecen³¹

³¹ Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

32. ábra. Miska kancsó, Mezőcsát³²

³² Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

33. ábra. Mezőcsáti lakodalmas³³

FONOTT SZÁLAS ANYAGOK

A vesszőből, gyékényből, szalmából és kukoricaháncsból készült termékek sajátos helyet foglaltak el a paraszti háztartásban. Ezek minden háztartásban fellelhető, a ház körüli munkák során szükséges használati tárgyak.

Készítésük nem igényel különösebb szakértelmet, különös eszközökre, szerszámokra sincs szükség elkészítésükhöz. Épp ezért ezeket a tárgyaknak nagy részét a mezőgazdasági munkák befejeztével maguk a gazdák készítették. A díszesebb darabok készítését paraszti specialisták végezték, akik a munkát ellenszolgáltatás fejében végezték el. Kedvező körülmények esetén a paraszti specialistákból könnyen vált háziipari tevékenységet folytató iparos. E három tevékenységi forma szorosan összefonódott, egymástól pontosan nem választható el. Az azonban jellemző, hogy térségben található nyersanyag köre határozta meg a felhasznált alapanyagot és technikát is. Jellemző viszont a formavilág táji specifikussága.

³³ Kresz Mária Magyar fazekasművészet, Corvina–Forum, Budapest, 1991.

A térségben híres a tápéi gyékényfeldolgozás, a hajdúnánási, hencidai szalmakalap készítés,

34. ábra. Gyékény tojástartó³⁴

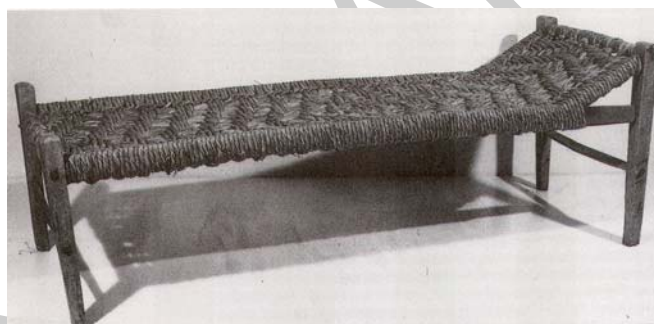
35. ábra. Vesszővázra font gyékény méhkas³⁵

³⁴ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

³⁵ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

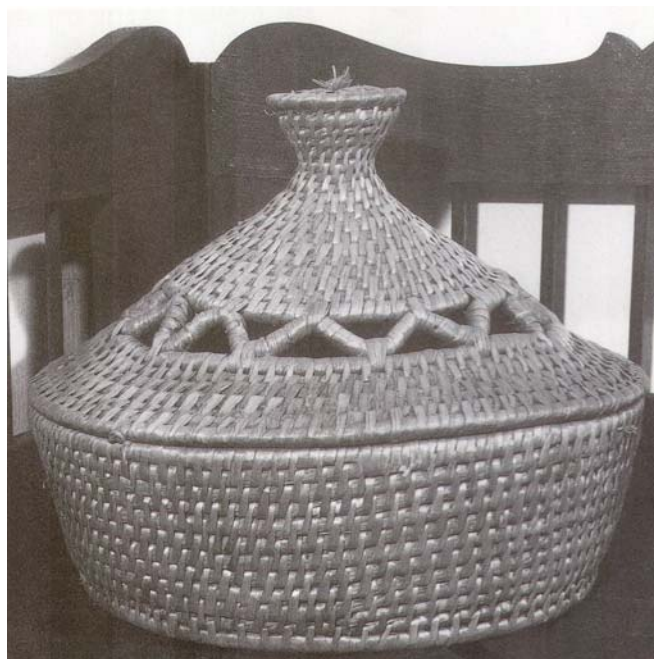
36. ábra. Vesszőből font fedeles kosár³⁶

37. ábra. Gyékényből font dikó, Bakonszeg³⁷

³⁶ Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

³⁷ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

38. ábra. Gyékényből font kenyereskosár, Püspökladány³⁸

VISELET

Az alföldön a férfiviselet konzervatívabb volt, mint a női viselet. A férfiak jóval később hagyták el a régi öltözetet, mint a nők, helyenként csak a XX. században.

- Külön kell választani Debrecen és a hajdúvárosok polgári viseletét, ezen belül is az európai divatokkal érintkezésben lévő értelmiségi, nemesi réteg viseletét. A sokkal konzervatívabb iparos réteg viseletét belső szigorú céhtörvények szabályozták. A városi parasztpolgárság viselete leginkább a módosabb parasztrétegek viseletével rokonítható.
- A faluk parasztnépének viselete falunként egyéni jegyeket mutatott. A táji kapcsolatok leginkább ebben a csoportban érvényesültek.
- Teljesen külön csoportot képeztek a pásztorok, melyek viselete a legrégiesebb elemeket őrizte meg.

Az alföldi pásztorok legarchaikusabb darabja az un. **előbőr, és hátibőr**. Anyagát az állattartás adta, elvértve még a II. világháború után is lehetett látni. A lenyúzott szabatlan juhbőrt nem készítették ki vegyileg, csak puhára törték, a rajta hagyott lábak segítségével rögzítették magukra. Ennél kimódoltabb forma, mikor a már kikészített, szabott, varrott bőrt, mely a mellét és a hátat fedte, oldalt gombolva viselték. A ködmön illetve bekecs már szűcsmester által készített ujjas kabát volt.

³⁸ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

Az Alföld jellegzetes bőrruhája a több juhbőrből összeállított ujjatlan, kerek gallérszerű bunda, a **suba**. A legkevesebb – 3,5, 4-ből, a legnagyobb 15 cikkelyből áll. A leterített suba lehet cikkely, vagy teljes kör alakú. Hossza területenként változó volt, hímzése selyemmel, gyapjával díszített.

Az Alföld keleti, különösen északkeleti felén viselték a **gubát**, mely fürtös gyapjúsövetből készült kabátféle volt.

A másik, talán legismertebb kabátféle a **szűr** volt. Archaikus voltát szabása is mutatja. A szűr alapanyagát a szűrposztót a csapómesterek készítették el. Díszítménye lehetett hímzett és rátét munka. A szűr a XX. század első feléig egyetlen háztartásból sem hiányozhatott, ünnepi viselet volt, melynek hordását kialakult szabályok kötötték.

A pásztorok a Hortobágyon kék, Bugacon fehér bő gatyát, lobogós ujjú inget viseltek, vastag bőr tüszővel. Jellegzetes viseleti darab volt a pásztorok kalapja.

A férfiak viselete volt a **dolmány**, amit ing felett viseltek, testhez simuló álló gallérú, ujjas, elől gombolódó ruhadarab volt. A dolmányhoz, mentéhez posztó nadrág illett.

A női öltözetek általában igen korán, a XIX. században polgárosultak. Az Alföldön az asszonyok is viseltek kerek bőrgallért, kisbundát, de ez a férfibundánál lényegesen rövidebb volt.

A lányok aranyos, gyöngyös, majd fekete pártát hordtak. Aranycsipke díszítette a régi asszonyi főkötőt, és homlokkötőt.

A reneszánsz szabású női inget, a mellévarrott ujjú inget az Alföldön is viselték.

A vászonból készült pendely fölé az Alföldön általában 3–5 bokáig érő szoknyánál többet nem hordtak.

A sokszoknyás viselet Kalocsa-környékén és Ajak (Szabolcs megye) hordtak. A szoknyák számának szaporodása egyben rövidülést is jelentett. A kalocsai viseletre az egyre színesebbé váló fehér vászon főkötő, rövid, szűk ujjú ing, kis fehér vászon pruszlik, és fodros szélű gazdagon hímzett vászonkötény a jellemző. A kék, vagy zöld színű apró ráncos selyemszoknyát több alsószoknyára veszik fel. Lábukon tarka harisnyát, papucsot viselnek. Szakmáron fekete a menyasszony ruhája.

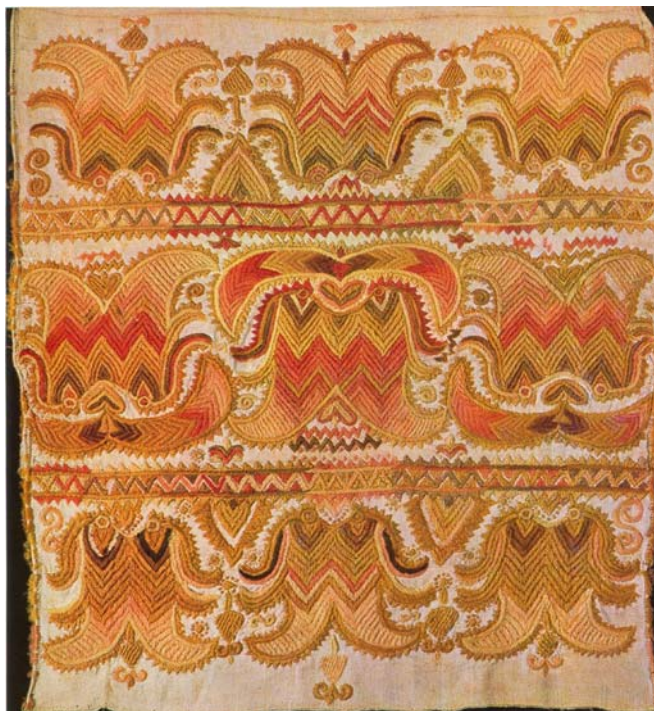
39. ábra. Bihari cifraszűrök³⁹

³⁹ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

40. ábra. Kisbunda, Debrecen⁴⁰

⁴⁰ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

41. ábra. Kalocsai új stílusú viselet⁴¹

HÍMZÉSEK–SZÓTTESZ

A régi stílusú alföldi hímzések közé tartoznak a **kun, hódmezővásárhelyi, és Vásárhely környéki délalföldi, az orosházi hímzések**. Rajtuk a stilizált növényi ornamentikát színes, növénnel festett szőrfonallal hímezték. Nagyobb része szabadrajzú, kisebb hányada szálánvarrott. Első sorban párnavégeken alkalmazták őket.

Párnák, lepedővégek régi darabjain, valamint úrasztal terítőkön Debrecen környékén találhatunk reneszánsz és törökös stílusú selyemfonallal varrott az úri és recehímzést is.

Régi stílusú hímzések között lehet felsorolni a komádi hímzést.

Az **új stílusú hímzések** sorában kell megemlíteni a **fehérhímzéseket**, melyek az egész országban, így az Alföldön is elterjedtek.

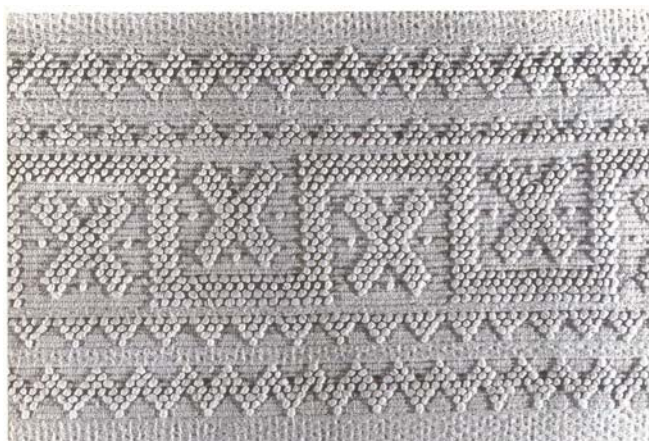
Az alföldi hímzőkultúra egyik híres hímzése a **kalocsai hímzés**, mely az elmúlt időkben egyre színesebbé vált. A régi kalocsai hímzés motívumendszere, színvilága visszafogott, egy, legfeljebb két színű volt, mely később a népművészet kivirágzásával, felfedezésével vált sokszínűvé, egyre naturalisztikusabbá.

Külön műfajt jelentenek a **szűr és szűcshímzések**, melyek mesteremberek munkái, ellentétben a fenn említett hímzésfajtákkal, melyek a lányok, asszonyok feladata voltak.

⁴¹ Gáborján Alice Magyar népviseletek, Corvina Kiadó Budapest, 1969.

A térség szőtteskultúrájára a **vászonszövés** volt jellemző. Alapanyaga a kender, mely mindenhol megtermett. Ebből készültek a ruházkodás legalapvetőbb darabjai, a lakásbelső és a háztartás textíliái (ingek, alsóneműk, gatyák, kendők, terítők, abroszok, törülközők, kötények, stb.) A kenderfeldolgozás és a szövés is asszonyi munka volt, a stafírungra készülő egyszerű szőtteket a lánynak magának kellett elkészíteni.

A kifehérített kendervásznat egyszerű csíkokkal, szedettes, göbös technikával piros, kék színnel díszítették.

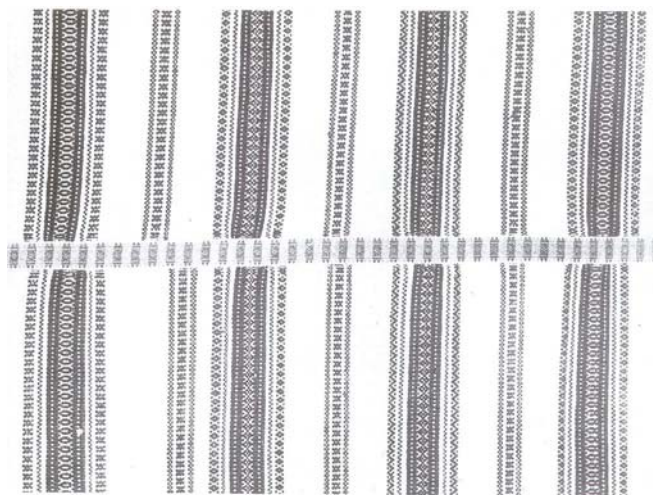
42. ábra. Párnavég szőrfonallal, Hódmezővásárhely⁴²

43. ábra. Párnavégek szőrhímzéssel, Kunság, Orosháza⁴³

⁴² Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

⁴³ Fél Edit: Magyar népi vászonhímzések, Corvina Kiadó Budapest, 1976.

44. ábra. Szálánvarrott párnavég szőrhímzéssel, Orosháza⁴⁴

45. ábra. Abrosz göbös díszítéssel, Bedő⁴⁵

⁴⁴ Fél Edit: Magyar népi vászanhímzések, Corvina Kiadó Budapest, 1976.

⁴⁵ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

46. ábra. Abrosz fenyőfás mintával, Derecske⁴⁶

47. ábra. Piros-kék szedettes csíkú abrosz, Pítvaros⁴⁷

⁴⁶ Népművészeti Örökségünk Hajdú-Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Keresd meg a legfontosabb Alföldön található múzeum, tájház nevét, címét, ha lehetséges, tekintsd meg a gyűjteményét, néprajzi kiállítását!

Hasonlítsa össze az alföldi tárgyak forma és díszítményvilágát más tájegységek gyűjteményi anyagával! Készítsen rajzos és foto dokumentációt, melyet saját mintaalbumában helyezzen el!

⁴⁷ Népművészeti Örökségünk Hajdú–Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Milyen falazatú házakat építettek az Alföldön? Válaszát írja le a következő mezőbe!

2. feladat

Milyen anyagból készült a házak teteje? Válaszát írja le a következő mezőbe!

3. feladat

Mi a szökröny? Válaszát írja le a következő mezőbe!

4. feladat

Mi a kutyagerinc? Válaszát írja le a következő mezőbe!

5. feladat

Mik a legfontosabb alföldi fazekasközpontok? Válaszát írja le a következő mezőbe!

6. feladat

Mi a dikó? Válaszát írja le a következő mezőbe!

7. feladat

Mi a különbség a suba és a guba között? Válaszát írja le a következő mezőbe!

8. feladat

Mivel festették a szőrfonalat? Válaszát írja le a következő mezőbe!

MUNKANYAG

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Vertfal, rakott fal, paticsfal, vályogtégl

2. feladat

Nádtető, zsuppszalma /rozsszalma /

3. feladat.

Ácsolt láda keményfából, karcolozott díszítéssel

4. feladat

Bográcstartó

5. feladat

Hódmezővásárhely, Mezőtúr, Debrecen, Mezőcsát, Tiszafüred

6. feladat

Lécváz as ág, melyet gyékénnyel, szalmával fontak be.

7. feladat

A suba szőrös bőrből készült, szűcsmesterek készítették. A guba a szegényebbek ruhadarabja volt, szövessel készült.

8. feladat

Növényi festékekkel.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Népművészeti Örökségünk Hajdú–Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

Népművészeti Örökségünk Szolnok Megye Népművészete, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Fél Edit, Hofer Tamás, K.Csilléry Klára A magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1969.

Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

Kresz Mária Magyar fazekasművészet, Corvina–Forum, Budapest, 1991.

Gáborján Alice Magyar népviseletek, Corvina Kiadó Budapest, 1969.

Fél Edit: Magyar népi vászonhímzések, Corvina Kiadó Budapest, 1976.

AJÁNLOTT IRODALOM

Népművészeti Örökségünk Hajdú–Bihar Megye Népművészete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1989.

Népművészeti Örökségünk Csongrád Megye. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

Népművészeti Örökségünk Szolnok Megye Népművészete, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Fél Edit, Hofer Tamás, K.Csilléry Klára A magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1969.

Hofer Tamás és Fél Edit Magyar népművészet, Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

Kresz Mária Magyar fazekasművészet, Corvina–Forum, Budapest, 1991.

Gáborján Alice Magyar népviseletek, Corvina Kiadó Budapest, 1969.

Fél Edit: Magyar népi vászonhímzések, Corvina Kiadó Budapest, 1976.

A(z) 1004–06 modul 013–as szakmai tankönyvi tartalomeleme
felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
31 215 02 0010 31 01	Csipkekészítő
31 215 02 0010 31 02	Fajátékkészítő
31 215 02 0010 31 03	Faműves
31 215 02 0010 31 04	Fazekas
31 215 02 0010 31 05	Gyékény-, szalma- és csuhéjtárgykészítő
31 215 02 0010 31 06	Kézi és gépi hímző
31 215 02 0010 31 07	Kosárfonó és fonottbútor-készítő
31 215 02 0010 31 08	Szőnyegszövő
31 215 02 0010 31 09	Takács
31 215 02 0100 21 01	Kosárfonó

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
21 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1–2008–0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210–1065, Fax: (1) 210–1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató